

STICHTING MENNO VAN COEHOORN

OPGERICHT 18 APRIL 1932 BESCHERMHEER PROF. MR. PIETER VAN VOLLENHOVEN

Secretariaat: Mariaplaats 51, 3511 LM Utrecht, tel. 030 - 231 22 30

E-mail: info@coehoorn.nl, website: www.coehoorn.nl

Commissie Evenementen en Excursies

Zomerexcursie van Stichting Menno van Coehoorn naar Zeeuws-Vlaanderen. Zaterdag 14 juni 2025

Foto: Raphaël Smid, Bunkerdorp in Groede.

Welkom bij deze zomerexcursie van de Stichting Menno van Coehoorn met de thema's: Vestingen Linies, Tweede Wereldoorlog en Koude Oorlog. Vandaag bezoeken en bekijken we diverse locaties en objecten uit de genoemde periodes in Zeeuws-Vlaanderen. We beginnen met een ontvangst en presentatie in IJzendijke over de "inundaties in Noord-Vlaanderen". Hierna maken we per touringcar een rondrit in het midden en westelijk deel van Zeeuws-Vlaanderen.

In april 1747 vielen Franse troepen vanuit Brugge onder leiding van Graaf Löwendal (1700-1755) Staats-Vlaanderen (het latere Zeeuws-Vlaanderen) aan.

IJzendijke

Al in de late middeleeuwen lag er, iets ten noorden van de huidige plaats, een stadje met de naam IJzendijke. In de loop van de vijftiende eeuw verdween deze nederzetting als gevolg van diverse stormvloed.

In 1587 werd op de huidige plaats van het IJzendijke een schans opgeworpen. Deze ontwikkelde zich in de loop van de tijd tot het nieuwe IJzendijke. Tijdens de Tachtigjarige Oorlog bleef IJzendijke aanvankelijk in handen van de Spanjaarden. In 1604 werd IJzendijke belegerd door Prins Maurits en na korte tijd ingenomen. De Staten-Generaal zagen het belang in van de vesting en gaven opdracht deze te versterken en uit te breiden. Ook in de directe omgeving van IJzendijke werden diverse schansen aangelegd. De oorspronkelijke Spaanse schans werd uitgebreid met vier bastions waarvan er vandaag de dag in het noordwesten twee deels bewaard zijn gebleven. In 1623 werd een aanval van de Spaanse troepen afgeslagen en IJzendijke bleef in Staatse handen. In de loop van de tijd is IJzendijke ook door Franse troepen aangevallen en een aantal keren ook bezet. In de 19de eeuw is de vesting opgegeven en voor het grootste gedeelte ontmanteld. IJzendijke bevatte aanvankelijk twee stadspoorten, de Oranjepoort en de Waterpoort. Deze poorten zijn helaas in de vaart der volkeren afgebroken. Op de Markt is een standbeeld geplaatst van Prins Maurits. Hij is zittend afgebeeld achter een schaakbord wat symboliseert de tactische zetten die nodig zijn om een oorlog te winnen. Het fraaie beeld is vervaardigd in 2004 door Guido Metsers.

Foto: Raphaël Smid, "Verkenning excursie" vlnr Klaas, Willy, Henk en Joan.

Groede

Net buiten de kern Groede bevindt zich het z.g. bunkerdorp. Dit uit elf bunkers bestaande complex "Stuttpunkt Groede" was in de oorlog gecamoufleerd als een klein dorpje. Groede zelf bleef bij de bevrijding vrijwel ongeschonden doordat het als Rode Kruis dorp fungeerde, dit in tegenstelling tot de andere dorpen in West- Zeeuws Vlaanderen die merendeels

Foto: Henk Hendrikse, Bunkerdorp Groede gecamoufleerde bunker.

totaal verwoest werden. Het bunkerdorp, onbeschadigd tijdens de bevrijding, bleef ook na de oorlog bewaard en fungeerde lange tijd als hertenkamp. Inmiddels zijn vele bunkers weer toegankelijk gemaakt voor het publiek en werd de beschildering met nep deuren en ramen indien nodig hersteld. Zaterdag 24 augustus 2019 opende burgemeester Marga Vermue van Sluis een expositie in één van de bunkers.

Retranchement

Wij rijden we Retranchement binnen via de buitenwal (de Contre – Escarpe genoemd) en zien daarna aan onze rechterzijde

Foto: Marcel Klootwijk, Zeemns Landschap, boomkikker.

het fort Nassau. Het fort is nog geheel in originele staat en ligt prachtig tussen de grachten omringd door knotwilgen. Ook hier kunnen we, als we geluk hebben, tijdens een wandeling over de wallen de zeldzame boomkikker tegenkomen. Het dorp Retranchement is geheel omringd door wallen en had oorspronkelijk twee forten. Van deze verdedigingswerken, namelijk fort Nassau en fort Oranje is alleen het eerst genoemde fort nog over. Het Retranchement Cadsandria, de oorspronkelijke naam van het verdedigingswerk, was bedoeld om de Staatse oever van het Zwin te beschermen. (het Zwin vormde de grens vormt met Staats-Vlaanderen en het Habsburgse Vlaanderen.) Tussen deze wallen ontwikkelde

zich langzamerhand een dorp. Er werd een Hervormde kerk gebouwd en er kwam een molen, huizen en later een school. Er is een prachtige wandeling over het fort en de wallen uitgezet met een lengte van ongeveer 3,5 km.

De schans Berchem

De schans is een overblijfsel van een redoute (kleine schans) gebouwd door de Spanjaarden in 1584. Het was voorzien van een natte gracht en een wachttoren. Tijdens een stormvloed in 1597 werd het voor het grootste deel beschadigd en daarna verlaten. Nadat Prins Maurits met zijn troepen in 1604 in het Zwin was geland werd het fort veroverd. Pas in 1634 werd op die plaats een nieuw fort aangelegd dat bescherming moest bieden wanneer er invallen via de Zvingeul zouden plaatsvinden. Bij het archeologisch onderzoek voor de reconstructie in 2011 zijn twee grachten gevonden.

Aan de zuidoostzijde van de oudste gracht zijn resten van een brug en op het binnenterrein een bakstenen waterput aangetroffen.

Foto: Henk Hendrikse, Fort Berchem met op de achtergrond de molen van Ter Hofstede.

De put is, evenals de brug gereconstrueerd. De wallen zijn opnieuw opgetrokken en de gracht werd uitgediept. Een mooie plek voor een wandeling en misschien een ontmoeting met de boomkikker en/of een Lakenvelder. De lakenvelder is een speciaal runderras die wordt gekenmerkt door een enkele zwart/witte band om het dier.

Sluis

De stad Sluis ontvangt jaarlijks tussen de drie en vier miljoen bezoekers. Waar komt die enorme belangstelling voor een bezoek toch vandaan? De bezoekers zijn dagjesmensen en toeristen die komen voor de vele fraaie winkels en restaurants die zich allemaal rond het compacte centrum gevestigd hebben. Het merendeel van deze bezoekers komt uit België en mengt zich met toeristen uit Nederland, Duitsland en Frankrijk. Voor Sluizenars (de inwoners van Sluis) is dat niet vreemd, al generaties lang heeft Sluis een grote aantrekkingskracht op de modale passant. Die aantrekkingskracht was er overigens in de Middeleeuwen ook al maar kwam toen voornamelijk door haar ligging als zeehaven. Sluis kon toen al gerust de poort van Europa genoemd worden. De haven is inmiddels verdwenen maar de aantrekkingskracht op de bezoekers door de eeuwen heen is gebleven. Die aantrekkingskracht had ook negatieve kanten vanaf haar beginjaren aan het eind van de dertiende eeuw en zeker in de bloeiperiode in de veertiende en vijftiende eeuw kwamen inwoners van de 'buursteden' Brugge en Gent regelmatig langs om de stad en haar bevolking soms letterlijk de kop in te drukken.

Ook de Tachtigjarige Oorlog heeft in Sluis nog steeds zichtbare sporen achtergelaten. Al in de late middeleeuwen bezat Sluis een omwalling van aarde en een stenen ommuring. Samen met zeven poorten en twee kastelen sterk genoeg om een aanval van vijandige troepen tot staan te brengen.

In 1573 begonnen de Spanjaarden de bestaande vestingwerken rond Sluis te moderniseren. Dat duurde tot 1578 waarna de stad in Staatse handen kwam. Met de inname door de republiek werden moderniseringën verder doorgevoerd. De kosten hiervoor haalde de stad uit de verkoop van het goud en zilver die de verschillende kerken en kloosters bezaten.

Afb. via auteur: Zeeslag bij Sluis op 26 mei 1603 tussen een Spaanse vloot met galeien oh: Frederico Spinola en een Zeeuwse vloot oh: Joost de Moor. Gravure van Aert Meuris 1621.

Op 4 september 1579 kwam Prins Willem van Oranje (1533-1584) vergezeld door zijn broer Graaf Jan van Nassau (1536-1606) persoonlijk naar Sluis ter inspectie van de verdedigingswerken. De rekening die aan de maaltijd van de hoge heren besteed werd bleef bewaard en bedroeg drieënvijftig pond (een pond was zes gulden). Willem kwam trouwens niet alleen, hij werd vergezeld door tien hellebaardiers en tien lijfwachten. Of die laatsten ook dagelijks aan tafel voor de maaltijden konden aanschuiven vermeldt de historie niet. Het gezelschap verbleef vier dagen in de stad om onder andere de vestingwerken te inspecteren.

De stad bleef in handen van de Staatsen tot het jaar 1587 om daarna opnieuw in Spaanse handen te vallen onder leiding van de Hertog van Parma. Die bezetting zou zo blijven tot 1604. Na de moord op Prins Willem van Oranje werd op 1 november 1585 zijn zoon, graaf Maurits (1567-1627) bevorderd tot stadhouder, kapitein-generaal en admiraal van Holland en Zeeland met als titel Prins van Oranje. Prins Maurits werd met een leger van 16.000 manschappen door de Staten-Generaal naar Vlaanderen gestuurd waarbij het in 1600 bij Nieuwpoort tot een slag kwam die door Maurits en zijn troepen glorieus werd gewonnen. Die datum staat bij vele Nederlanders in het geheugen gegrift. In 1599 waren er zes galeien uit Spanje in Sluis aangekomen onder leiding van Frederico Spinola (1571-1603). Eén van die galeislaven was Piet Hein (1577-1629) (van de zilvervloot) die, evenals zijn vader, in 1600 met anderen geruild werd tegen een door de Staatsen gevangen genomen Spaanse admiraal. In 1603 vond er voor de kust van Sluis een zeegevecht plaats tussen Zeeuwen en deze Spaanse galeien waarbij velen, waaronder Spinola, de dood vonden. Toen de Spanjaarden zagen dat ze de strijd niet konden winnen, vluchtten de troepen op de galeien via de vaarroute van het Zwin naar Sluis dat nog steeds in Spaanse handen was.

In 1604 was Prins Maurits wederom in onze streek. Via Cadzand en IJzendijke maakte hij met zijn troepen een omtrekkende beweging om zo Sluis te benaderen. De bijkomende reden voor die omslachtige manoeuvre lag in het feit dat het achterland grotendeels was geïnundeerd doordat veel dijken waren doorgestoken. Maurits koos voor een belegering van Sluis zonder de stad aan te vallen. Deze was namelijk goed te verdedigen door de omringende wallen en het grote kasteel. In Sluis lag een Spaanse bezettingsmacht van drie á vierduizend man met daarbij ongeveer duizend slaven afkomstig van de galeien. Een stad belegeren en afsnijden van de buitenwereld was een tactiek die door beide partijen, zowel de Staatsen als de Spanjaarden werd toegepast. Op den duur zou de honger de bevolking er toe dwingen zich over te geven en het spaarde mensenlevens bij zowel de aanvallers als bij de verdedigers. Niet dat de legerleiding heel erg inzat met de gezondheid van hun soldaten want in die tijd bestond een leger voornamelijk uit huursoldaten die overal uit Europa vandaan kwamen. Na drie maanden Sluis omsingeld te hebben konden de Spanjaarden niets anders doen dan de stad overgeven aan Maurits. Er was geen eten meer voorhanden en zowel de verdedigers als de Sluizenars moesten het doen met het eten van planten die ze hier en daar van de schorren en slikken (een soort kwelders) plukten.

De meer dan duizend galeislaven, sommige bronnen spreken zelfs van veertienhonderd, werden door Maurits bevrijd en vrijgelaten. De stad Sluis kwam daarna nooit meer in Spaanse handen en werd in de zeventiende eeuw garnizoen- en grensstad. De monding van het Zwin kwam eveneens in handen van de Republiek, terwijl Brugge onder Spaans bewind bleef.

Na de verovering van Sluis op de Spanjaarden in 1604 werden de vestingwerken verder verbeterd. Aan de landzijde verrees een gebastioneerd tracé omgeven door een natte gracht. Het middeleeuwse patroon vormde hiervoor de basis. De acht bastions dragen de namen: Stenen Beer, Galgen, Magdalena, Schuttershof, Nassau, Zeeland, Oranje en Westbatterij. Aan de overzijde van de haven verrees twee verdedigingswerken, namelijk het Klein Pas en het Groot Pas.

Van 1699 tot 1702 werd de vesting Sluis door Menno van Coehoorn (1644-1704) verder uitgebreid en verdedigbaar gemaakt. Een deel van zijn ontwerpen die hij in Sluis liet uitvoeren, o.a. bij de Westpoort, zijn de laatste jaren gereconstrueerd. De wallen en grachten zijn in Sluis gelukkig grotendeels bewaard gebleven.

Afb. via auteur: Sluis plattegrond 1700

Bovenop de wallen ligt een wandelpad waardoor men de stad vrijwel in haar geheel kan rondlopen. Daarnaast ligt er tussen de buitenwallen en de gracht een circa drie kilometer lang fiets- en wandelpad rond Sluis.

Tijdens de Oostenrijkse successieoorlog (1740-1748) hadden Franse troepen in 1745 de steden Gent en Brugge bezet en trokken eind 1746 op naar de Nederlandse grens. In april 1747 vielen Franse troepen vanuit Brugge onder leiding van Graaf Löwendal (1700-1755) Staats-Vlaanderen (het latere Zeeuws-Vlaanderen) aan, terwijl andere troepen via Cadzand Sluis naderden. Nadat Aardenburg en verschillende forten in de directe omgeving waren ingenomen, werden er door hen loopgraven gegraven rond Sluis. De stad beschikte over drie regimenten soldaten (circa vijftienhonderd man) ter verdediging, wat meer was dan het aantal aan Franse soldaten. Ondanks die overmacht aan beschikbare manschappen besloot de Sluisse commandant de stad zonder slag of stoot over te geven aan de Fransen. Vrijwel zonder een schot te lossen trok het Franse leger Sluis binnen en werden de soldaten van het Hollandse garnizoen krijgsgevangen gemaakt en weggevoerd naar Frankrijk. De bezetting was overigens van zeer korte duur. Op 18 oktober werd de vrede van Aken getekend. De Franse troepen verlieten Sluis in januari 1748 maar niet nadat ze de magazijnen in Sluis hadden leeggehaald.

Ze vertrokken met medeneming van zeer grote hoeveelheden munitie, tien kanonnen met affuiten, bijna tienduizend granaten, vijftienghonderd geweren, driehonderd hellebaarden, tweeduizend schoppen en spaden enz. Tot slot namen ze ook nog de nieuwe brandspuit mee, een cadeau dat Sluis een paar jaar eerder had gekregen van de Staten-Generaal.

De Franse tijd (1794-1814)

Het vertrek van de Franse troepen was echter niet definitief. Amper vijftig jaar later, in 1794, stonden ze hier weer voor de deur. In 1789 was in Frankrijk de revolutie uitgebroken, burgers hadden hun leiders vermoord en zelf de macht in handen genomen. Deze overname was blijkbaar voor de nieuwe machthebbers niet voldoende want kort daarna werd als eerste gebied de Zuidelijke Nederlanden veroverd.

Daarna was onze omgeving aan de beurt omdat de Fransen een vrije doorgang over de Schelde eisten. Stadhouder Willem V (1748-1806) stuurde versterkingen en zelfs een klein leger onder leiding van zijn zoon Prins Frederik, de latere Koning Willem I (1772-1843). In juni 1794 lagen er Franse troepen voor Sluis en eisten de overgave van de stad. In tegenstelling tot 1747 weigerde deze gouverneur de toegang met als resultaat dat de stad drie weken lang intensief beschoten werd, voornamelijk vanuit de richting van St. Anna ter Muiden, mogelijk met dezelfde wapens die ze een halve eeuw eerder uit de stad gestolen hadden. Eind augustus werd besloten de stad over te geven maar toen lag het merendeel van de gebouwen inmiddels in puin. Een jaar later was de gehele republiek ingenomen door het bezettingsleger en dat zou bijna twintig jaar zo blijven.

Afb. via auteur: Sluis plattegrond 1700

De Belgische revolutie 1830-1839

In 1830 probeerden Franse en Belgische soldaten Zeeuws-Vlaanderen te veroveren. Doordat Nederlandse troepen onder leiding van Kolonel Ledel weerstand boden is dat niet gelukt. De reden voor deze overval was de samenvoeging van Nederland en België tot één natie. Na de overheersing van Napoleon hadden Verenigd Koninkrijk (UK), Rusland, Oostenrijk, Pruisen en Frankrijk in 1815 hiertoe besloten. De autoritaire houding van koning Willem I en de verschillen in taal en cultuur leidden tot de onafhankelijkheidswens van de Belgen. Na de Tiendaagse Veldtocht, tekende Nederland in 1839 een overeenkomst waarin de Belgische staat werd erkend.

Tot 1839 was Sluis een vestingstad en als zodanig bezat het ook een garnizoen. Naast de levendigheid van de militairen bracht het ook geld in het laatje van de inwoners, want er moest uiteraard ook gegeten en gedronken worden. Nadat de vesting Sluis in 1839 werd opgeheven, verarmde de Sluisse bevolking in de 19de eeuw. Het aanwezige garnizoen werd in de loop van de jaren steeds kleiner om in 1867 opgegeven te worden. In deze achteruitgang van welstand van de inwoners kwam pas enige verandering toen in het begin van de 20ste eeuw toen in Sluis diverse scholen werden gebouwd.

Krabbeschans

Deze schans is aangelegd in 1604 tijdens het beleg van Sluis. Het had de vorm van een vierkante gebastioneerde schans. In 1622 is de schans verder versterkt maar haar functie verviel na het einde van de Tachtigjarige Oorlog. De naam Krabbeschans is afkomstig van de voormalige Krabbekreek. De schans had een verbinding met de verderop gelegen Kruisdijkschans. Op de schans werd een boerderij gebouwd die in later tijd eigendom werd van de familie Hennequin. Vóór de boerderij ligt de grafkelder van deze familie Hennquin waarin tweeënveertig familieleden tussen 1807 en 1904 begraven werden. De Hennequins, oorspronkelijk Franse Hugenenoten, behoorden tot de elite van Sluis en Aardenburg. Zij waren grootgrondbezitter en afwisselend burgemeester of lid van Provinciale Staten. De weg volgt de contouren van de schans maar haar omwalling evenals de gracht zijn inmiddels herschapen in weidegrond.

Kruisdijkschans

Deze schans is pas aangelegd op vrijwel het eind van de Tachtigjarige Oorlog. In 1639 bezocht Prins Frederik-Hendrik de omgeving met de gouverneur van Sluis en stelde voor om op die plaats een redoute op te werpen.. Ze ligt op het kruispunt van de Heilleweg naar Sluis, de Hogeweg en de weg naar het gehucht Heille. Op het verdedigingswerk werd een blokhuis gebouwd (zie afbeelding) en kreeg een dubbele gracht en twee ophaalbruggen. In 1762 werd besloten de schans op te heffen en werd ze verkocht. Het blokhuis werd verbouwd tot woning en kwam evenals de Elderschans en de Krabbeschans in handen van de familie Hennequin. In de volksmond gaat nog steeds het verhaal rond van het koffertje van Hennequin, dat er vol met goud verborgen zou zijn. Het is nog steeds niet gevonden. In 2010 verwierf Het Zeeuwse Landschap de schans en restaureerde het huis en bracht de grachten deels terug in oorspronkelijke staat. De ophaalbruggen zijn helaas niet teruggekomen. De schans wordt bewoond door een medewerker van de stichting Het Zeeuwse Landschap en is niet voor bezoek toegankelijk. Wel kan men de schans via de rondgaande weg in haar geheel bekijken.

Afb. via auteur: Het 17de eeuwse blokhuis op de Kruisdijkschans, foto Zeeuws Archief. ur: Sluis plattegrond 1700

Foto Henk Hendrikse: Het blokhuis werd in de 18de eeuw verbouwd tot woonhuis van de familie Hennequin.

Elderschans, Eederschans

De naam Elderschans is vermoedelijk afgeleid van het gehucht Heille dat in de omgeving ligt. De schans werd in 1604 aangelegd als Staatse redoute aan de westzijde van Aardenburg op het eind van de Heerendreef. De Elderschans had een verbinding met de Kruisdijkschans via de Hogeweg. Tussen 1605-1608 werd ze verder uitgebreid tot vierkante gebastioneerde schans met een binnen en buitengracht. In de periode rond 1700 werd de schans ontmanteld. Op de schans stonden enkele gebouwen zoals een Kruithuis. Op het eind van de negentiende-eeuw werd er een landhuis gebouwd voor de burgemeester van Aardenburg, Pieter Hennequin (1851-1912). De hoofdgracht en een deel van de omwalling zijn bewaard gebleven. De schans is beplant met oude waardevolle bomen. Het landhuis is particulier eigendom maar de voormalige schans is gemeentelijk eigendom en men kan er heerlijk wandelen.

Wanneer we Aardenburg binnen rijden zien we aan onze linkerkzijde nog een restant van de zeventiende-eeuwse omwalling grenzend aan een rij knotwilgen. We rijden rond de voormalige haven met centraal de kikkerfontein. Wanneer we rechts afslaan komen we door de zeventiende-eeuwse Kaaipoort, de enige poort in Aardenburg die bewaard is gebleven. Ze wordt Kaaipoort genoemd omdat ze op de haven uitkwam, deze werd in 1813 gedempt. De voetgangers doorgangen dateren uit 1925. Bovenop de poort staat een leeuw geflankeerd door het wapenschild van Aardenburg (burcht) en de Republiek (leeuw).

Foto Henk Hendrikse: Woonhuis op de Elderschans gebouwd voor Pieter Hennequin in 1885.

Aardenburg

De geschiedenis van Aardenburg gaat terug tot de middeleeuwen. Het werd een nederzetting in de tweede eeuw toen de Romeinen er een castellum bouwden. De plaats werd in de loop van de derde eeuw verlaten. In de 10de eeuw werd een kerk gebouwd op de plaats van het castellum waarna de plaats zich ontwikkelde en in 1187 stadrechten verkreeg. In 1299 kreeg de stad een omwalling die vandaag de dag nog steeds deels in het landschap zichtbaar is. In de Tachtigjarige Oorlog werd de stad sterk verkleind waarbij onder andere de tweede kerk, de Mariakerk werd afgebroken. Van de zeventiende-eeuwse verdedigingswerken zijn nog delen waarneembaar in Aardenburg. Van de poorten resteert alleen de Kaaipoort uit 1650. Op de plaats waar nu een kikkerfontein staat lag vroeger de Kaai, de plaats waar de Aardenburgse haven op uit kwam. Aardenburg is een mooi stadje dat een verder bezoek zeker waard is met onder andere de Sint-Bavokerk en het archeologisch museum. In het museum wordt de geschiedenis verteld van de Romeinse periode en de middeleeuwen van de stad. Ook kan men er fijn wandelen langs de voormalige omwalling uit de zeventiende eeuw die deels bewaard is gebleven.

Foto: Henk Hendrikse, De Kaai- of Westpoort werd gebouwd in 1650 en was oorspronkelijk in de aarden omwalling ingebouwd.

In 1641 probeerden Spanjaarden de stad met een list in te nemen. Aardenburg was, evenals Sluis, vanaf 1604 in Staatse handen. Als boeren vermomde soldaten wilden de stadspoort opblazen door middel van karren vol met granaten. Vóór ze deze actie konden uitvoeren werd een Italiaan vermomd als boer opgepakt. Na ondervraging bekende hij wat de plannen waren. Toen de Spanjaarden met de karren naderden werden ze beschoten met kanonnen, waarna ze op de vlucht sloegen.

Foto: Raphaël Smid, luchtwachttoren Eede-Aardenburg (3W3).

De luchtwachttoeren van Eede-Aardenburg (3W3)

Geschiedenis

Na de Tweede Wereldoorlog deed zich al snel een nieuwe dreiging voor: de Koude Oorlog. Twee machtsblokken kwamen tegenover elkaar te staan, het Warschaupact onder leiding van de Sovjet-Unie en de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) onder leiding van de Verenigde Staten. Toen vanaf 1949 de dreiging steeds groter werd, hield men ook rekening met een aanval waarin vliegtuigen een belangrijke rol zouden kunnen spelen, zoals al duidelijk was geworden in de Tweede Wereldoorlog. Om zo'n aanval te kunnen weerstaan, moesten deze vliegtuigen tijdig kunnen worden gesignaleerd en kunnen worden gevolgd. De toenmalige radar kon laagvliegende vliegtuigen beneden de duizend meter niet goed detecteren. Het Ministerie van Oorlog (later: Ministerie van Defensie) greep toen terug op een systeem dat in de zomer van 1940 bij de luchttoerlog om Groot-Brittannië (Battle of Britain) goed had gefunctioneerd.

In Nederland werd het Korps Luchtvaart Dienst (KLD) opgericht, een organisatie die zorgde voor een gebiedsbedekkend systeem, bestaande uit acht luchtwachtgroepen, elk met een luchtwachtcentrum en een aantal luchtwachtposten. In totaal kwamen in Nederland tweehonderdzesenzeventig luchtwachtposten, waarvan honderdveertig op een luchtwachttoeren en de overige op een hoog gebouw.

Ook in Eede kwam een luchtwachtpost, in de vorm van een betonnen raatbouwtoren.

Constructie

In 1953 werd gestart met de bouw van een luchtwachttoeren met een hoogte van 15,35 meter. Bovenop de toeren bevindt zich een schuilnis voor twee personen.

De toeren kon snel worden gebouwd doordat gebruik is gemaakt van geprefabriceerde betonnen raatbouwelementen die met gegalvaniseerde stalen bouten aan elkaar werden gemonteerd, zodat op eenvoudige wijze torens van verschillende lengte konden worden geconstrueerd.

De toeren is gebouwd in Eede aan de Brierversstraat (nabij 31A), gemeente Sluis. Het onderste deel tot op een hoogte van 2.30 m. is voorzien van een betegeling om beklimmen aan de buitenzijde te voorkomen. Er is een houten toegangsdeur en in het trappenhuis zijn houten trappen geconstrueerd, die in het vierkant omhoog lopen en waar de trap een hoek van negentig graden maakt, bevindt zich een verbinding van een betonnen overloop. Om personeel te beschermen tegen scherven en exploderende granaten is de schuilnis voorzien van een versterkte borstwering.

Instrumenten en bediening

In het midden van de observatieruimte, bovenop de toeren, staat een statief waarop een replica van een speciaal luchtvaartinstrument is geplaatst. Het bestaat uit een kaart van de omgeving, met de luchtwachttoeren in het midden. Het luchtvaartinstrument bestond uit een ronde kaart van de omgeving, met daarop een statief waar een (losse) kijker op gemonteerd was. De dienstdoende ploeg bestond uit twee personen: een bediende het luchtvaartinstrument waarmee het vliegtuig werd gevolgd en de andere las de gegevens van het vliegtuig (type, vliegrichting en -snelheid) af en gaf die telefonisch door aan het luchtvaartcentrum; voor Eede was dat Breda. Bovenin de toeren is een schuilnis gemonteerd waarin zich een tafeltje en twee klapbankjes bevinden.

Foto: Raphaël Smid, schuilnis bij luchtwachttoeren (3W3)

Iedere toeren was met twee (of soms met drie) andere torens geplaatst in een luchtwachtkring. Eede vormde met Cadzand en Schoondijke de kring 'W', waarin de torens een nummer hadden. De luchtwachttoeren van Eede had het nummer 3W3, waarbij het eerste cijfer 3 het nummer van de groep (Breda) was.

Foto: Ronald de Croock, Luchtwachtinstrument Eede.

ondergrondse schuilplaatsen voor drie personen geplaatst. De ABC-dienst van de BB, (voor atomaire, biologische, chemische meettaken) van de BB gebruikte de torens om met behulp van speciale apparatuur de plaats van een eventuele kernwepentploffing te bepalen. Daarbij moest ook de zwaarte van de bom worden vastgesteld, waarbij 1 KT komt overeen met de vernietigingskracht van 1000 t trinitrotolueen (TNT). Met die gegevens en een aantal meteorologische waarden kon dan worden berekend in welk gebied de nucleaire neerslag terecht zou komen. Deze gebieden zouden dan moeten worden geëvacueerd. Het luchtwachtinstrument bovenin de toren werd vervangen door een S-meetpost, waarmee de radioactieve straling kon worden gemeten.

Huidige situatie

In 1986 werden de torens ook voor deze taak afgestoten en droeg het ministerie van Binnenlandse zaken de torens over aan de Dienst Domeinen, die op hun beurt ze aan gemeenten overdroegen of aan de eigenaren van de grond waarop de toren stond of ze werden verkocht of gesloopt. De toren in Eede is momenteel eigendom van de Stichting Militair Erfgoed en wordt beheerd door de Dorpsraad van Eede. Bij bepaalde gelegenheden, zoals Open Monumentendag en op verzoek kan de toren worden bezocht en beklommen.

Bronnen

Sandra van Lochem, Luchtwachttoren uit de Koude Oorlog. (nai010 uitgevers, Rotterdam 2022).

Hans Sakkers en Johan den Hollander, Luchtwachttorens in Nederland.

Industrieel erfgoed uit de Koude Oorlog (Stichting Natuur- en recreatie-informatie Middelburg).

De bemanning bestond uit zestien vrijwilligers voor een vierentwintig-uursdienst. Ze moesten in de onmiddellijke omgeving van de toren wonen om bij alarm binnen 20 minuten ter plekke te zijn. Er werd dienstgedaan door een ploeg van twee personen, die iedere drie uur werden afgelost. Vooral onder buitengewoon dienstplichtigen werden de vrijwilligers geworven, mannen die wel waren goedgekeurd voor militaire dienst, maar niet werden opgeroepen vanwege broederdienst of onmisbaarheid in het bedrijf.

Naamswijziging

Nadat de nevenpost in Cadzand als gevolg van een dijkversterking in 1960 was gesloopt, werd de kring 3W opgeheven en werden de kringen T en U met een post uitgebreid en kreeg de toren van Eede een nieuwe postnaam: 3U4.

Bescherming Bevolking

In 1964 werd het KLD deels opgeheven, omdat de radarsystemen toen zover waren ontwikkeld dat ook laagvliegende vliegtuigen konden worden gesignaleerd. De luchtwachtposten werden opgeheven en een aantal torens werd door het Ministerie van Defensie overgedragen aan het Ministerie van Binnenlandse Zaken en in gebruik genomen door de organisatie Bescherming Bevolking (BB). Bij een aantal van deze torens, zoals in Eede, werden

Foto auteur: Olieschans

Olieschans, Olijschans.

Tussen 1600 en 1604 aangelegd als Spaanse schans aan de noordzijde van Aardenburg aan de Aardenburgse haven ter bescherming ervan. Na, door de Staatse troepen veroverd te zijn (1604), tot een vierkante gebastioneerde schans met binnen- en buitengracht omgebouwd. De schans diende als bescherming van de haven en de stad Aardenburg. Na 1621 (einde twaalfjarig bestand) nog nauwelijks in functie. In de achttiende eeuw volledig herschapen in landbouwgrond. In 2008 is de schans grotendeels gerestaureerd en u kunt ze tevens bezoeken.

Bordeelschans

Door de Staatse troepen in 1604 vierkante, gebastioneerde schans aangelegd in de omgeving van de draaibrug naast de Aardenburgse haven. Rondom de schans lag een stervormige gracht. In de achttiende eeuw werd het terrein geëgaliseerd en kwam daarna in gebruik als landbouwgrond. Op grond van archeologisch onderzoek is de schans in 2012 gedeeltelijk gereconstrueerd met accenten op de gracht en wallen. De schans is te bezoeken. De naam van de schans komt van het woord bordel, dat hut of krot betekend.

© 2025 Stichting Menno van Coehoorn.

Gebruik van teksten en foto's uitsluitend na schriftelijke toestemming vooraf, van de St. Menno van Coehoorn en/of de auteurs.

Teksten o.a. van:

Henk Hendrikse, correspondent St. MvC in Zeeuws-Vlaanderen rayon III,
Willy Verschraegen, correspondent St. MvC in Zeeuws-Vlaanderen rayon II,
Paul Stockman, correspondent St. MvC in Zeeuws-Vlaanderen rayon I,
Klaas Renkema, St MvC CEE,
Raphaël Smid, St. MvC CEE,

Foto's en afbeeldingen:

Henk Hendrikse (auteur)

Ronald de Croock

Raphaël Smid

Documentatiecentrum Stichting Menno van Coehoorn